

3.5. Інтегральна модель оцінки фінансової стійкості банку на основі якості управління активами та пасивами

Фінансовий стан банків залежить не тільки від прибутковості, але і від якості управління активами та пасивами [1, 2]. Процес управління активами та пасивами банківських установ, є головним елементом, який поєднує узгодження управлінських рішень й досягнення оптимальних пропорцій між обсягами та видами активних та пасивних операцій з метою оптимізації співвідношення між прибутковістю й рівнем банківських ризиків, що виникають в процесі управління.

Враховуючи масштаби та швидкість розповсюдження кризових ситуацій у фінансовому секторі країни, особливо важливою постає проблема підвищення усіма банківськими установами України рівня фінансової стійкості з урахуванням негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників.

Фінансова стійкість є найбільш фундаментальним поняттям, що відображає реальні проблеми та тенденції розвитку банківського сектору країни. В сучасних умовах фінансової нестабільності економіки України дослідженню поняття фінансової стійкості банку повинна приділятися значна увага, оскільки саме від якісного управління активами та пасивами банків та ефективності прийняття управлінських рішень, залежить фінансова стійкість, яка є запорукою розвитку банківського сектору економіки [3].

Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, дозволяє відзначити [4, 5, 6, 7], що фінансова стійкість банківських установ – це спроможність банку як цілісної системи ефективно виконувати свої функції в сучасних динамічних умовах розвитку під впливом ендогенних та екзогенних факторів

забезпечуючи прибутковість та надійність збереження та повернення вкладів юридичних та фізичних осіб.

В сучасних умовах розвитку банківського сектору та економіки країни в цілому не існує єдиної системи показників, яка б в узагальнюючому вигляді характеризувала фінансову стійкість банку, тому аналітики використовують різні методики, в тому числі, і самостійно розроблені, що включають різноманітні показники та різноманітну їх кількість [7].

Існуючі підходи до оцінки фінансової стійкості банку базуються на використанні таких основних методів: інтегральний, коефіцієнтний, рейтинговий та експертний.

Підхід же НБУ базується на порівнянні найбільш важливих характеристик банку з нормативним рівнем та віднесенні банку до тієї або іншої групи на основі експертної оцінки за критерієм відсутності негативних ознак [2].

Таким чином, вибір методики аналізу фінансової стійкості банку залежить перш за все від суб'єктів та мети проведення оцінки. Вважаємо, що методом аналізу фінансової стійкості банку є комплексне органічно пов'язане дослідження діяльності комерційного банку з використанням статистичних, економіко-математичних та інших способів обробки інформації.

Особливостями методу аналізу фінансової стійкості банку є використання системи показників, що найбільш повно характеризують діяльність банку. Дослідження різноманітних підходів до аналізу фінансової стійкості комерційного банку показали, що кожен із них не найгірший і не найкращий, кожен має свої недоліки і переваги. Так, аналіз за допомогою методу коефіцієнтів надає найбільш повну інформацію про фінансовий стан банку, але інформація для аналізу не доступна для великого кола осіб, а також виникає складність щодо остаточного висновку.

За методом адитивної згортки показники узагальнюються в одну числову характеристику, що полегшує складання висновку щодо фінансового стану банку, але висновок може бути неточним через можливість перекривати низьке значення одного коефіцієнта за рахунок високого значення іншого.

Метод факторного аналізу потребує від аналітика знань в галузі математичної статистики. Тож, у різних випадках перевага віддається одному з них, а інші виконують роль допоміжних.

Таким чином, через те, що існуючі методичні підходи до оцінки фінансової стійкості не передбачають визначення узагальненого показника, на підставі якого в подальшому можна встановлювати рівень ефективності прийнятих стратегічних рішень, в статті пропонується розглянути інтегральний показник фінансової стійкості на звітних даних Приватбанку.

Оскільки літературні джерела вказують на різні підходи до побудови даної моделі, з використанням різних показників, пропонується застосувати дві, з розрахунком інтегрального показника фінансової стійкості Приватбанку.

Для побудови інтегральної моделі оцінки фінансової стійкості досліджуваної банківської установи на основі якості управління активами та пасивами в статті пропонується використати чотири основних групи показників, а саме: капітальної стійкості; якості активів та пасивів банку; ліквідності; ефективності управління банком [6, 7].

Досліджуючи фінансову стійкість як набір показників, необхідно констатувати те, що групу коефіцієнтів для оцінки формують переважно на основі аналізу джерел його коштів, тобто аналіз пасивів без урахування змін в активах. Звідси, доречно відзначити, що для побудови адекватної та достовірної моделі інтегральної оцінки фінансової стійкості банку необхідно обов'язково враховувати показники, що характеризують якість управління як активами так і пасивами банку. Основою інформаційної бази банку для визначення основних показників фінансової стійкості є дані агрегованих фінансових звітів про прибутки та збитки балансів банку, що відображають його фінансовий стан та використовують для визначення напрямків його розвитку.

Дослідженнями зарубіжних фахівців МВФ, Світового банку та центральних банків країн світу, індикатори фінансової стійкості поділяють на дві взаємодоповнюючі групи [5]:

- кількісні, які базуються на розрахунках;
- якісні, що базуються на експертних оцінках.

Із приведеного переліку якісних показників, пропонується обрати ті, які мають нормативні значення та економічно обґрунтовані обмеження, та показують якість управління активами та пасивами банку. До таких показників в першу чергу відносяться ті, що показують достатність капіталу, ліквідність банку, капітальну стійкість, надійність, платоспроможності та ефективність. Звідси, слід відмітити, що для формування моделі розрахунку інтегральної оцінки фінансової стійкості «Приватбанку» на основі якості управління активами та пасивами, в статті обрано наступні якісні показники:

- X1- коефіцієнт надійності;
- X2 – коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів;
- X3 – коефіцієнт концентрації власного капіталу;
- X4 - співвідношення капіталу до депозитів;
- X5 – коефіцієнт, що показує рівень депозитів у зобов'язаннях;
- X6 – коефіцієнт кредитної активності;
- X7 – коефіцієнт миттєвої ліквідності;
- X8 – коефіцієнт співвідношення високоліквідних та загальних активів;
- X9 - коефіцієнт платоспроможності.

Методики розрахунку запропонованих показників надано в табл. 1.

Структурування показників має здійснюватися на основі використання нормативних та рекомендованих значень обраних показників для інтегральної оцінки фінансової стійкості Приватбанку.

Основними елементами при визначенні впливу на фінансову стійкість банку є стійкість бази капіталу та бази ресурсів, що забезпечують надійність, платоспроможність та ліквідність досліджуваного банку в цілому. Із обраних критеріїв якісних показників в статті застосовано модель розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості банку, яка матиме наступний вигляд:

$$Ifs = \frac{X_1}{0,05} + \frac{X_2}{0,1} + \frac{X_3}{0,1} + \frac{X_4}{0,15} + \frac{X_5}{0,15} + \frac{X_6}{0,65} + \frac{X_7}{0,02} + \frac{X_8}{0,15} + \frac{X_9}{0,1} \quad (1)$$

де I – інтегральний показник фінансової стійкості банку;
 Xi - якісні показники фінансової стійкості [6].

Таблиця 1

Методика розрахунку показників фінансової стійкості

Показник	Формула розрахунку
X1- коефіцієнт надійності;	Власний капітал/Залучені кошти
X2 – коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів;	Власний капітал/Залучені кошти
X3 – коефіцієнт концентрації власного капіталу;	Капітал / Активи
X4 - співвідношення капіталу до депозитів;	Капітал / Депозити
X5 – коефіцієнт, що показує рівень депозитів у зобов’язаннях;	Депозити/Зобов’язання
X6 – коефіцієнт кредитної активності;	Кредитні вкладення / Загальні активи
X7 – коефіцієнт миттєвої ліквідності;	(Сума коштів на кореспондентському рахунку та в касі) / Поточні рахунки банку
X8 – коефіцієнт співвідношення високоліквідних та загальних активів;	(Готівка+банківські метали+кошти в НБУ+Цінні папери+Кредити в інших банках)/Активи
X9 - коефіцієнт платоспроможності.	Власний капітал /Активи, зважені на ризик

Запропонована методика дозволяє провести оцінку проміжних індикаторів та інтегрального показника фінансової стійкості банку на основі якості управління активами та пасивами, які представлені в табл. 2.

Слід відзначити, що основними проблемами банківської системи України на сьогодні є досить низька капіталізація, низький рівень ефективності управління активами та пасивами, що призводить до зниження ролі банківських установ як головних елементів ринкової економіки країни. Виходячи з принципів виконання всіх критеріїв фінансової стійкості банківської системи України, що включені до формули, значення інтегрального показника повинно бути не менше 9.

Таблиця 2

Динаміка основних якісних показників та інтегрального показника фінансової стійкості за даними фінансової звітності Приватбанку

Показники	31.12.2012 року	31.12.2013 року	31.12.2014 року	31.12.2015 року	31.12.2016 року
X1	0,1288	0,1212	0,1266	0,1190	-0,0043
X2	0,1288	0,1212	0,1266	0,1190	-0,0043
X3	0,1141	0,1081	0,1124	0,1064	-0,0043
X4	0,1525	0,1553	0,1829	0,1546	-0,0049
X5	0,7483	0,6958	0,6142	0,6882	0,8828
X6	0,7419	0,7962	0,7066	0,7320	0,2124
X7	0,2399	0,0793	0,1730	0,1408	0,1580
X8	0,2195	0,0812	0,1619	0,1334	0,4726
X9	0,1521	0,1441	0,1498	0,1418	-0,0057
Ifs	27,1306	17,5645	22,5483	20,7294	17,0041

За проаналізований період діяльності Приватбанку доречно відзначити, що в більшості періодів значення інтегрального показника фінансової стійкості значно вище за граничний рівень, що забезпечується за допомогою дотримання банком ряду обов'язкових нормативів, які встановлюються Національним банком України.

Отже, з наведених даних слід відзначити, що за досліджуваний період спостерігається досить різна динаміка інтегрального показника фінансової стійкості протягом 2012-2016 років. Видно, що показник починає зменшуватися з 2015 року, на 31.12.2016 року досягає рівня 17. Хоч це й значно більше за рекомендоване значення, та динаміка показника Ifs є незадовільною, що необхідно констатувати, як збільшення залежності банківської установи від залучених коштів. Це пояснюється тим, що при управлінні активами та пасивами банк дотримувався стратегії управління пасивами.

З наведеного аналізу фінансової стійкості Приватбанку доречно відзначити, що сприяє забезпеченню платоспроможності, ліквідності та ефективності управління, необхідність дотримання обов'язкових нормативів, які встановлюються НБУ. Зазначене, призводить до ефективності

функціонування будь-якої системи, включаючи банківську – як основну ланку економіки країни в цілому та створює умови щодо забезпечення сталого розвитку економіки.

В той же час, інтегральну характеристику фінансової стійкості комерційного банку не можна обмежувати лише набором кількісних показників (ліквідність, платоспроможність, прибутковість тощо), це результат детального та всеохоплюючого аналізу. Фінансова стійкість банку не є конкретним числовим показником його діяльності, це якісна характеристика, тому, остаточна формалізація оцінки неможлива.

В статті для узагальнюючої комплексної оцінки фінансової стійкості банку пропонується використати метод середньої геометричної та динамічних середніх значень обраних коефіцієнтів для розрахунку. Він базується на визначенні коефіцієнтів за окремими показниками, коли 1,5 вважається найвище значення даного індикатора. Отже, для розрахунку показника фінансової стійкості банківської системи можна використовувати наступну формулу [7]:

$$Ifs = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{K_i}{X_i}}, \quad (2)$$

де Ifs – інтегральний показник фінансової стійкості банку;

K_i – значення i -го коефіцієнта для розрахунку;

X_i – динамічне середнє значення i -го коефіцієнта для розрахунку, що розраховується за формулою середньої хронологічної;

n – кількість коефіцієнтів для розрахунку.

Наведені нижче коефіцієнти є найбільш показовими і найчастіше використовуються для визначення ключових складових фінансової стійкості, таких як: достатність капіталу, ліквідність, рентабельність і структура балансу, включаючи якість активів і пасивів. Обмеженням є високий ступінь агрегування вихідних даних та можливість встановлення нормативного значення, що використовуються в даній методиці. Так, для використання запропонованої моделі використовуються наступні показники:

- X1 - адекватність регулятивного капіталу (H2);
- X2 - відношення регулятивного капіталу до сукупних активів;
- X3 - питома вага строкових депозитів у зобов'язаннях;
- X4 - коефіцієнт залежності ресурсної бази від залучених міжбанківських кредитів;
- X5 - прибутковість активів (ROA);
- X6 - прибутковість капіталу (ROE);
- X7 - прибутковість витрат;
- X8 - коефіцієнт ризику кредитного портфеля;
- X9 - мультиплікатор капіталу;
- X10 - коефіцієнт фінансового важеля;
- X11 - питома вага кредитного портфеля в загальних активах;
- X12 - питома вага високоліквідних активів у загальних активах.

Для розрахунків в статті використано дані з річних звітів банку, які є доступними для широкого кола користувачів. Динамічне середнє значення, наприклад, показника адекватності регулятивного капіталу розраховується наступним чином:

$$\text{Середнє значення H2} = \frac{Y_1 + Y_2 + Y_3 + \dots + Y_n}{n - 1} = \frac{0,114}{2} + 0,108 + 0,112 + 0,106 + \frac{-0,004}{2} = 0,095$$

Аналогічно розраховуються всі середні значення показників моделі.

Таблиця 3

Інтегральний показник фінансової стійкості Приватбанку на основі метода середньої геометричної та динамічних середніх значень коефіцієнтів

Показник	31.12. 2012 року	31.12. 2013 року	31.12. 2014 року	31.12. 2015 року	31.12. 2016 року	Середнє значення показника
Інтегральний показник фінансової стійкості (Ifs)	1,211	1,181	0,608	0,588	0,000	0,523

Наведені дані свідчать про те, що значення рівня фінансової стійкості банку мали тенденцію до зменшення в період, починаючи з 2013 по 2016 роки, у 2012 році значення даного показника було найбільшим. Причинами погіршення фінансової стійкості банку в цей період були негативні наслідки фінансової кризи, особливо з початком військових дій на частині території України.

Також, через зміни, що відбулися з банком наприкінці 2016року, через отриманий збиток, фінансова стійкість на кінець 2016 року Приватбанку дорівнює 0.

Таким чином, різні моделі дали різний результат, щодо висновків фінансової стійкості досліджуваного банку. Модель розрахунку інтегрального показника на основі управління активами та пасивами свідчить про значно високу фінансову стійкість протягом всього періоду дослідження (хоча динаміка до падіння й існує), а модель на основі метода геометричної та динамічних середніх значень коефіцієнтів свідчить про її відсутність в 2016 році.

За допомогою впровадження в розрахунок досить важливих показників, що характеризують фінансову стійкість банківської установи, вдасться отримати більш повний та достовірний результат.

До ряду показників, що були використані при розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості на основі метода середньої геометричної та динамічних середніх значень коефіцієнтів, пропонується додати щонайменше три, що характеризують фінансову стійкість банку. До них віднесено:

- X13 – коефіцієнт надійності (розрахунок: Власний капітал / Зобов'язання);

- X14 – коефіцієнт захищеності власного капіталу (розрахунок: Капіталізовані активи / Капітал);

- X15 – генеральний коефіцієнт надійності (розрахунок: Власний капітал / Доходні активи).

Треба зауважити, що потребують уточнення ті показники фінансової стійкості, які при настанні кризової ситуації не відображали реального фінансового стану банків (в розрахунках це результати 2016 року, такі, як рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність витрат,

мультиплікатор капіталу, тобто всі ті, що відреагували на значні збитки 2016 року), тобто їх можна назвати інформаційно неадекватними. Також потребують постійного вдосконалення нормативні значення (орієнтири) та показники-індикатори, які використовуються для розрахунку фінансової стійкості банку.

Бібліографічні посилання

1. У 2017 році фінансові результати банків покращилися [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://mind.ua/news/20173896-nbu-opublikuvav-finansovi-rezultati-diyalnosti-bankiv-z-2015-roku>.

2. Показники банківської системи [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442.

3. Кушнарєва А. А. Сутність та значимість фінансових результатів діяльності комерційного банку / А. А. Кушнарєва. // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». – 2017. – №6. – С. 113–120.

4. Довгаль Ю. С. Сутність фінансової стійкості комерційного банку та ефективні шляхи її забезпечення / Ю. С. Довгаль, Р. О. Чамара. // Фінансовий простір. – 2015. – №1. – С. 130–134.

5. Жукова Т. О. Фінансова стійкість та стабільність банків в умовах кризових явищ у банківській системі України / Т. О. Жукова. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – №3. – С. 164–167.

6. Литвинюк О. В. Методологічні засади інтегральної оцінки фінансової стійкості банківської системи України на основі якості управління активами та пасивами [Електронний ресурс] / О. В. Литвинюк – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1354/1/Методологічні%20засади%20інтегральної%20оцінки%20фінансової%20стійкості%20анківської%20системи.pdf>.

7. Максимова А. В. Оцінка фінансової стійкості банку: методичні підходи до аналізу та проблеми їх застосування / А. В. Максимова. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №8. – С. 205–208.

© Журавльова Т.О., 2018